

УДК 911.3.

Левицька О.Л., Церковний О.Г., Запотоцький С.П.

***КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ РИНКУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ
ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ: СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ***

Охарактеризовано сучасний стан та регіональні особливості ринку агропродовольчої продукції в Україні. Розкрито складові механізми формування конкурентоспроможного агропродовольчого ринку та визначено основні засади забезпечення його конкурентоспроможності.

Ключові слова: Конкурентоспроможність агропродовольчої продукції, організаційно-правові форми господарювання, територіальна спеціалізація господарства, інфраструктура АПК, форми організації виробництва, державна регіональна політика.

Охарактеризовано современное состояние и региональные особенности рынка агропродовольственной продукции в Украине. Раскрыты составляющие механизма формирования конкурентоспособного агропродовольственного рынка и определены основные принципы обеспечения его конкурентоспособности.

Ключевые слова: Конкурентоспособность агропродовольственной продукции, организационно-правовые формы ведения хозяйства, территориальная специализация хозяйства, инфраструктура АПК, формы организации производства, государственная региональная политика.

The current state and regional features of agro-industrial production market in Ukraine are characterized. The foundation of competitive agro-industrial market mechanism formation and basic principles of providing with its competitiveness are disclosed.

Keywords: Competitiveness of foodproducts, forms of manage organizational and legal, and territorial specialization of economy, infrastructure, forms of organization of production, state regional policy.

Постановка проблеми. Формування конкурентоспроможного середовища агропродовольчого сектора України є пріоритетним завданням нашої держави та вимагає формування ефективної регіональної політики в даній сфері. Розраховувати на успіх агропродовольчої сфери можна лише за умови підвищення конкурентоспроможності продукції аграрного сектора.

Аналіз попередніх досліджень. Теоретичні засади формування стратегій конкуренції викладено у роботах таких класиків економічної науки, як А. Сміта, Д. Рікардо, Д. Мілля, А. Пігу, Дж. Кейнса, П. Самуельсона, Г. Армстронга і Ф. Котлера та ін. у працях зарубіжних учених: Г.Л. Азоєва, У.М. Ліферта, Д.М. Майєра, Т.К. Пауелла, М.Е. Портера, Р.А. Фатхутдінова, Й.А. Шумпетера та ін. Питання підвищення конкурентоспроможності агропродовольчого сектора розкриті в працях цілого ряду вітчизняних вчених, серед яких В.Г. Андрійчук, О.Д. Гудзинський, С.І. Дем'яненко, О.Ю. Єрмаков, В.В. Зіновчук, С.М. Кваша, Н.І. Мезенцева, Я.Б. Олійник, М.Д. Пістун, М.П. Сахацький, І.Н. Топіха, В.М. Яценко та ін. Однак все ще залишаються недостатньо вивченими питання зміцнення конкурентних позицій аграрних товаровиробників та розробки ефективних організаційно-економічних механізмів управління конкурентоспроможністю агропродовольчого сектора. Фундаментальний характер даного питання визначається відсутністю єдиних підходів до принципів формування системи управління конкурентоспроможністю агропродовольчого комплексу, спроможного ефективно функціонувати в глобальному економічному середовищі.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність агропродовольчої продукції – сукупність споживчих властивостей продукції відповідати вимогам ринку у визначений момент часу. Конкурентоспроможність продукції, як перемінна величина має якісну і кількісну характеристики.

Якісні параметри продукції (ціна реалізації, собівартість), які враховуються при протистоянні конкурентів є головним критерієм для

покупця. Особливо важливого значення це набуває у зв'язку з розширенням сфери впровадження нових енергозберігаючих технологій виробництва сільськогосподарської продукції, якість якої в Україні, як свідчать результати досліджень, значно погіршується. Конкурентоспроможність продукції за її якісними характеристиками в свою чергу підвищує конкурентоспроможність підприємства як суб'єкта ринку, в другу чергу – забезпечує вищу прибутковість виробництва, сприяє виходу суб'єктів ринку на зовнішній ринок, повніше задовольняє потреби суспільства.

Дослідження показують, що конкурентоспроможність агропродовольчої продукції справляє вагомий вплив як на національний ринок, так і на формування експортного потенціалу України, адже агропродовольчі товари традиційно займають на ньому вагоме місце. За даними Державної служби статистики України частка агропродовольчої продукції в останнє десятиріччя становила 10-20% від загального експорту країни. Тому від здатності аграрного сектора витримати зростаючий конкурентний тиск, що є результатом загальної лібералізації світової торгівлі та прийнятими Україною зобов'язаннями в рамках вступу до СОТ багато в чому залежатиме і загальний макроекономічний розвиток країни [3, с.131].

З позицій суспільної географії основними блоками, які можуть визначати конкурентоспроможність агропродовольчого виробництва регіону в цілому є :

- ефективна територіальна спеціалізація господарства з урахуванням природно-кліматичних зон та ринкової кон'юнктури;
- ефективні (високотоварні) форми організації виробництва;
- розвинена виробнича та ринкова інфраструктура АПК;
- збалансована державна політика розвитку галузі.

Наша держава має цілий ряд якісних передумов для здобуття конкурентних переваг в сфері розвитку агропродовольчого виробництва, основними з яких є переважно рівнинний ландшафт території, наявність значних запасів родючих земель, вигідне геополітичне положення країни, а саме розташування поблизу важливих ринків збуту Росії, країн Європейського Союзу та Близького Сходу, наявність дешевої і кваліфікованої робочої сили і орієнтація на стратегічні глобальні маркетингові ніші є передумовами розвитку багатьох галузей сільського господарства. Проведений аналіз агропромислового виробництва за регіонами України та за основними видами агропродовольчої продукції дає змогу зробити цілий ряд висновків щодо рівнів регіонального виробництва аграрної продукції, дотримання спеціалізації природно-кліматичних зон та ефективності ведення такої діяльності. З приведених вище даних ми можемо спостерігати, що основними регіонами вирощування зернових культур в Україні є зона лісостепу та степу, зокрема лідером є Вінницька область (3111,3 тис.т), наступними йдуть Одеська (2928,7 тис.т), Полтавська(2853,7 тис.т) та Дніпропетровська

(2708,6 тис. т) області. Найменше зернових вирощують в Карпатському регіоні, зокрема в Закарпатській (255,8 тис.т), Івано-Франківській (346,5 тис.т) та Чернівецькій (488,5 тис.т) областях.

Табл. 1.

*Виробництво основних сільськогосподарських культур, 2010 р.**

	Зернові та зернобобові культури		Цукрові буряки (фабричні)		Насіння соняшнику		Картопля		Овочі	
	тис. т	у % до 2009 року	тис. т	у % до 2009 року	тис. т	у % до 2009 року	тис. т	у % до 2009 року	тис. т	у % до 2009 року
Україна	39270,9	85,3	13749,2	136,6	6771,5	106,4	18704,8	95,1	8122,4	97,4
АРК	1403,8	84,4	-	-	36,2	198,6	366,5	91,3	398,7	100,1
Вінницька	3111,3	100,6	2456,5	174,9	274,7	123,2	1580,2	101,4	310,9	102,7
Волинська	579,4	90,6	473,6	180,5	0,2	71,9	986,4	102,1	248,7	101,3
Дніпропетровська	2708,6	96,1	32,6	84,4	855,5	103,3	434,0	96,4	560,3	101,0
Донецька	1796,6	104,2	17,0	110,9	591,9	87,4	474,2	86,0	415,5	96,4
Житомирська	1086,9	87,8	304,1	140,8	26,9	260,2	1166,2	106,1	209,4	99,8
Закарпатська	255,8	84,8	-	-	2,3	100,2	500,8	82,0	245,9	100,7
Запорізька	1905,4	89,4	2,7	-	758,2	99,2	268,5	134,6	281,8	109,3
Ів.-Франківська	346,5	86,2	80,4	438,9	4,9	228,4	765,6	93,5	122,1	102,8
Київська	2003,0	80,7	1093,8	146,3	121,7	130,6	1496,3	110,0	454,9	98,7
Кіровоградська	2374,1	93,7	513,3	155,0	713,4	99,5	416,5	97,7	218,4	93,5
Луганська	811,1	76,8	0,5	-	382,4	91,7	339,8	81,2	257,2	93,5
Львівська	622,7	75,7	529,5	167,4	0,2	682,3	1258,8	83,7	411,9	100,0
Миколаївська	2200,7	89,3	18,5	217,2	586,1	106,0	171,0	101,7	354,1	106,0
Одеська	2928,7	103,2	8,1	-	328,0	142,1	541,0	294,4	473,6	98,1
Полтавська	2853,7	74,5	1802,5	86,8	465,4	96,2	818,8	90,7	405,6	94,9
Рівненська	635,8	91,3	1010,5	121,1	3,0	172,0	1066,4	104,3	216,5	100,4
Сумська	1323,9	66,0	335,6	100,7	129,0	132,5	980,0	99,3	153,7	80,5
Тернопільська	1261,0	80,1	1554,6	128,6	13,3	137,7	830,7	90,7	193,5	102,8
Харківська	1266,5	50,1	462,2	95,8	703,1	113,7	475,0	66,2	464,5	95,1
Херсонська	1514,8	85,6	-	-	360,5	150,5	249,6	102,0	841,5	92,4
Хмельницька	1742,8	102,4	1605,8	176,0	42,4	175,3	1083,7	84,4	208,8	94,6
Черкаська	2531,1	79,2	977,0	162,1	303,2	98,9	760,4	91,5	281,2	85,3
Чернівецька	488,5	102,9	103,9	292,5	8,0	121,3	496,4	97,4	219,0	105,0
Чернігівська	1518,2	74,1	366,5	165,5	61,0	160,8	1178,0	76,8	174,7	87,8

*Складено та розраховано за даними Державної служби статистики України

Що стосується вирощування цукрових буряків, то тут лідерами є області так званого «цукробурякового поясу» України, зокрема Вінницька (2456,5 тис.т), Полтавська(1802,5 тис.т), Хмельницька (1605,8 тис.т) області. У вирощуванні соняшнику найвищі показники мають Запорізька, Дніпропетровська, Кіровоградська та Харківська області (понад 700 тис.т), тобто лісостепова та степова зони. Найбільшими виробниками картоплі стали Вінницька (1580,2 тис.т) та Київська області(1496,3 тис.т), регіонами - аутсайдерами Миколаївська (171,0 тис.т) та Херсонська (249,6 тис.т) області. За виробництвом овочів найвищу частку займає Херсонська область - 841,5 тис.т продукції.

Отже, можна спостерігати загальні закономірності територіальної спеціалізації господарства, проте на сьогодні ми бачимо також певну

територіальну деформацію ареалів товарного виробництва деяких видів сільськогосподарської продукції, особливо рослинного походження. Це сталося через ряд причин, серед яких варто виділити намагання підприємствами зосередити максимум зусилля на виробництві тих видів продукції, які забезпечують максимальну економічну вигоду або мінімальні економічні втрати порівняно з іншими видами діяльності; наявність ринків збуту сільськогосподарської продукції; порушення міжрегіональних зв'язків, зростання вартості транспортних послуг. Процес зміни спеціалізованих зон агропромислового виробництва особливо чітко простежується за окремими видами продукції. Так, найвищі показники посівних площ вирощування соняшнику зосереджені в регіонах, для яких не характерна дана територіальна спеціалізація (зокрема, в Сумській, Рівненській, Вінницькій, Київській та Полтавській обл.).

Наступним фактором забезпечення конкурентоспроможності агропродовольчого виробництва є організаційно-правові форми господарювання. Аналізуючи статистичні дані, можна спостерігати, що майже три чверті підприємств сільського господарства є фермерськими господарствами, проте їх частка у виробництві сільгосп. продукції становить всього близько 5%. Це свідчить, що в умовах України більша частина фермерських (селянських) господарств базується на сімейно-трудовому підряді, де застосовують здебільшого просту техніку та технології, більша частина отриманої валової продукції йде на забезпечення потреб членів сім'ї та власного господарства. В країнах з розвинутою економікою фермерські господарства функціонують як високотоварні спеціалізовані господарства, що використовують сучасну техніку та застосовують прогресивні технології виробництва, а також, при необхідності, найману працю для отримання максимального доходу.

Також у найближчій перспективі нам не обійтись без сектору особистих підсобних господарств. Їх частка у загальному обсязі валової продукції сільського господарства України складає близько 52-55 %. За даними Держкомстату в останні роки в господарствах населення вироблялося близько 98% картоплі, 86,% овочів, 85,% плодів та ягід, майже 50% м'яса, близько 80% молока, 40% яєць та 80% вовни. Розвиток особистих підсобних господарств на теренах України є далеко неефективним, оскільки вони мають здебільшого напівнатуральний характер, тут здебільшого відсутня механізація виробництва, неможливість використання сучасних технологій, тобто досить низький рівень конкурентоспроможності порівняно з великими товаровиробниками.

Загалом на сьогодні стримуючим чинником конкурентних переваг вітчизняної агропродовольчої продукції є низька продуктивність праці в аграрному секторі, яка має тенденцію до подальшого зниження. Це спричиняє високу трудомісткість виробництва продукції, яка у декілька разів вища, ніж у розвинених країнах світу (табл. 2).

Табл .2

Порівняльний аналіз трудомісткості виробництва основних видів продукції в сільськогосподарських підприємствах України і США

Види продукції	Прямі затрати праці на 1 ц продукції, люд./год.			США	Показники України в % до показників США
	Україна				
	1990 р.	2009 р.	2009 р. в % до 1990 р.		
Зернові і зернобобові культури	1,0	1,4	140,0	0,3	4,7 раза
Цукрові буряки	0,7	0,8	114,3	0,1	8,0 раза
Картопля	2,6	3,8	146,2	0,2	19,0 раза
Овочі і баштанні культури	5,3	5,6	105,7	...	–
Плоди, ягоди і виноград	11,5	7,7	67,0	...	–
Вирощування:					
- худоби	37,0	76,2	205,9	2,0	38,1 раза
- свиней	31,1	47,4	152,4	0,7	67,7 раза
- птиці	11,7	14,0	119,7	0,2	7,0 раза
Молоко	7,0	8,7	124,3	0,4	21,7 раза
Яйця курячі (на 1 тис. шт.)	4,5	3,9	86,7	0,2	19,5 раза

*Складено та розраховано за даними Державної служби статистики України

З наведених даних табл. 2. видно, що прямі затрати праці на 1 ц продукції в Україні мають тенденцію до підвищення по всіх основних видах на 5-105%, за винятком плодів, ягід і винограду та курячих яєць. При порівнянні трудомісткості виробництва в Україні і США спостерігається тенденція у значному розходженні цього показника особливо при виробництві тваринницької продукції у декілька десятків разів. Різниця у високій трудомісткості продукції рослинництва коливається в межах від 4,7 до 19,0 раза. Досить великі відмінності у виробництві основних видів продукції в розрахунку на одну особу в Україні і таких високо розвинутих країнах як США і Франція, які безпосередньо впливають на формування агропродовольчого ринку. Звичайно така ситуація вимагає створення крупнотоварних виробників з високими показниками продуктивності праці та можливістю конкурувати на зовнішніх ринках. Прикладами конкурентоспроможних крупнотоварних вертикально інтегрованих аграрних підприємств можуть бути наступні.

СП "Нібулон", що займає лідируючі позиції в рейтингах конкурентоспроможності аграрних підприємств та має повний комплекс високопродуктивної сільгосптехніки, посівних матеріалів, засобів захисту рослин, використовує інтенсивні технології вирощування зернових і олійних культур. Підприємство здійснює ефективну торгівельно-закупівельну діяльність та володіючи інформацією про ринкову кон'юнктуру може максимально наблизити виробництво до попиту, і тим

самим, підвищувати рентабельність виробництва. Наявність комплексу виробничої інфраструктури, зокрема мережі лінійних елеваторів (сумарний об'єм елеваторних ємкостей по підприємству складає близько 750 тис. тонн.), власних переробних підприємств з виробництва кормів, власного перевантажувального терміналу із зерносховищами загальною ємністю понад 130 тис. тонн зерна, власного флоту (14 суден) компанія здатна гарантувати як своєчасне постачання продукції, так і її якість і відповідно можливості конкурувати на зовнішніх ринках.

«Мрія Агрохолдинг» - провідна агропромислова компанія України, один з найефективніших виробників сільськогосподарської продукції в Україні та світі. Продукція «Мрії» постачається у більш, ніж 20 країн світу, в тому числі, і найбільшим харчовим компаніям Європи. Земельні угіддя «Мрії» сконцентровані на Західній Україні, на родючих чорноземах. Агрохолдинг вирощує широкий спектр сільськогосподарських культур: пшеницю, ріпак, кукурудзу, цукровий буряк, картоплю, гречку, ячмінь, горох, сою і соняшник. «Мрія» успішно поєднує свій сільськогосподарський досвід з передовими технологічними інноваціями, щоб підтримувати якість і забезпечувати ефективність роботи компанії. Агрохолдинг володіє трьома елеваторами і 53 зерносховищами, складськими потужностями для зберігання картоплі та насінневого матеріалу, парком автотранспорту і сільгосптехніки та сучасними потужностями з обробки насіння. Все це істотно підвищує продуктивність компанії, а зібрані врожаї значно перевищують середній рівень врожайності в Україні. У порівнянні з основними конкурентами «Мрія» має найвищі рівні продажів і прибутковості на один гектар.

«Астарта-Київ» - вертикально інтегрований агропромисловий холдинг, лідер цукрової, зернової та м'ясо-молочної галузей України, який об'єднує п'ять регіональних підрозділів, три з яких розташовані у Полтавській області: ТОВ "Полтавазернопродукт", ТОВ АФ "ім. Довженка" та ТОВ "Добробут"; один в Вінницькій області - ТОВ "Хмільницьке" та один у Хмельницькій області - ТОВ "Волочиськ-Агро". Станом на кінець 2010 року, загальна площа сільськогосподарських земель в довгостроковій оренді становить більш ніж 210 тисяч га. Основна діяльність агропромхолдингу полягає у виробництві високоякісного цукру та супутньої продукції (меляса та сухий гранульований жом), вирощуванні та реалізації зернових і олійних культур, а також м'яса і молока. За результатами виробничого сезону 2010 року, агропромхолдинг виробив 13% українського бурякового цукру, що дало змогу йому закріпити позицію найбільшого виробника цього продукту у країні.

Завдяки реалізації стратегії вертикальної інтеграції, з роками створено повний цикл виробництва: від вирощування цукрового буряку до виробництва цукру. Синергетичним сегментом бізнесу агрохолдингу є тваринництво. Регіональні підрозділи виробляють щоденно понад 150 тонн молока.

«Дакор Агро Холдинг» – вертикально інтегрована аграрна компанія, що об'єднує 4 діючі цукрові заводи, розміщені в трьох областях України, 30 сільськогосподарських підприємств, що контролюють 106 тис. га землі, вапнякові та піщані кар'єри, автотранспортне підприємство, завод з виробництва альтернативного палива, елеватори та інші підрозділи.

Зокрема, в об'єднання входить Дубенський та Острозький цукрові заводи Рівненської області, Кременецький (Тернопільська область) та Золочівський цукрові заводи (Львівська область), на яких здійснюється виробництво цукру з цукрового буряка та цукру-сирцю, а також похідної продукції – меляси (сировина для кондитерської, спиртової, дріжджевої промисловості), свіжого, сухого та гранульованого жому.

За сумарною потужністю своїх заводів (переробка близько 18 тис. тоон цукрового буряка за добу) «Дакор Агро Холдинг» займає лідируючі позиції серед компаній цукрової галузі України, посідаючи зокрема п'яте місце за кількістю виробленого цукру в сезоні 2008 р. (майже 6 % ринку цукру).

Успішна діяльність цукрових заводів в першу чергу залежить від ефективної заготівлі достатньої кількості цукросировини. «Дакор Агро Холдинг» однією з перших цукрових компаній в Україні пішла шляхом забезпечення потужностей заводів цукросировиною власного виробництва, для чого щорічно на правах оренди добираються нові і нові землі. В результаті компанія в останні роки на три чверті забезпечила потребу в сировині власновирощеним цукровим буряком, що є чи не найвищим показником серед великих цукрових компаній України.

«Миронівський хлібопродукт» — одна з провідних агропромислових компаній України. Основною діяльністю групи, заснованої в 1998 році, є розведення птиці, виробництво та продаж продуктів з м'яса курки — переважно під маркою „Наша ряба“, яка за останні 8 років досягла рівня 95% упізнаваності брэнда серед споживачів і суттєво обігнала найближчих конкурентів.

У МХП три основних напрямки діяльності:

- птахівництво і супутні виробництва (виробництво охолодженої курятини, продуктів швидкого приготування, соняшникової олії);
- рослинництво (вирощування кукурудзи, соняшника, пшениці, ріпаку);
- інші сільськогосподарські операції (виготовлення свіжої яловичини преміум класу, фуа-гра, ковбасних виробів і копченини, фруктів).

Як провідний виробник курятини в Україні, згідно з даними Держкомстату України, МХП у 2009 році виробив близько 43% промислової курятини. Можливості компанії дозволяють щотижня вирощувати більше 3,5 мільйонів бройлерів для подальшого виробництва близько 27,5 тис. тонн м'яса птиці на місяць.

МХП контролює повний виробничий цикл отримання товарного м'яса курки. Вона самостійно вирощує зерно для постачання заводів з виробництва комбікормів; виготовляє корми для своїх птахофабрик з вирощування батьківського поголів'я і фабрик з виробництва м'яса птиці. Завдяки власному парку вантажівок-рефрижераторів у кількості більше ніж 430 машин, МХП займається доставкою своєї продукції в дистрибуційні центри та франчайзингові точки по всій території України. Більшу частину наших виробів реалізовує через мережу фірмових франчайзингових точок продажу. МХП — перша українська агропромислова компанія, чії акції котируються на основному майданчику Лондонської фондової біржі.

Стратегічними орієнтирами нашої держави є формування фінансово потужних і конкурентоспроможних на світовому ринку підприємств, що могли б використовувати методи глобального маркетингу та менеджменту, брати участь у міжнародних коопераційних проектах, застосовувати інструменти для подолання вхідних глобальних бар'єрів, а також використовувати ефективні засоби протидії дискримінаційним заходам торговельних партнерів. Вихід аграрних підприємств на зовнішній ринок вимагає, перш за все, глобального позиціонування, що передбачає формування їх позитивного іміджу на цільових маркетингових сегментах. При цьому кращих результатів можуть досягати інтегровані структури, які спроможні забезпечити приведення технологічних характеристик виробництва та розподілу продукції у відповідність із запитами зарубіжних споживачів. Невід'ємною складовою збільшення можливостей виходу країни на високий рівень розвитку виробництва в АПК є також розвиток усіх видів інфраструктури комплексу, зокрема не тільки виробничої, але і ринкової, яка зможе забезпечити створення умов для розвитку конкурентного середовища та формування ціни на продукцію АПК шляхом розвитку вільних ринкових інститутів і повноцінних оптових ринків агропродовольчої продукції. Основними елементами ринкової інфраструктури АПК є товарні й аграрні біржі, біржі сільськогосподарської техніки, комерційні та акціонерні банки, аукціони, торгові дома, ярмарки тощо.

Зокрема на початок 2010 року в Україні зареєстровано 25 агропромислових бірж, на яких було укладено угод в 2009 році на суму 39866,8 млн. грн. Робота біржової системи опирається в основному на низові ланки, якими виступають торгові дома. За даними Держстату України, останніми роками відбувалося послідовне збільшення обсягу укладених на біржах угод, які за 2000-2009 рр. збільшилися у 8,7 рази. Характерно, що вартість біржових угод, укладених за товарами агропродовольчого комплексу країни, зростала швидшими темпами, ніж в інших сферах народного господарства. Проте частка цих груп товарів у загальному обсязі укладених біржами договорів за досліджуваний проміжок часу збільшилася з аграрної продукції у 2 рази, а з продуктів

харчування – в 1,2 раза. В останні два роки налагоджується укладання угод на торгівлю сільськогосподарською технікою. Із загальної вартості укладених угод на сільськогосподарську продукцію, угоди для подальшого експорту становлять – 74,6%, для внутрішнього використання – 14%, імпорتنі угоди – 11,4%.

Загалом діяльність бірж не зовсім задовольняє потреби АПК. Обсяги реалізації сільськогосподарської продукції на товарних біржах є мізерними. В 2005-2009 рр. вони не перевищували 3% від загального продажу, переважно на основі укладених угод з реальним товаром, тобто спот і форвард.

Структурними підрозділами товарних бірж є акредитовані 552 брокерські контори, які представлені в усіх регіонах України. Значна частина з них представлена регіональними та районними агроторговими домами. Функціонування мережі агроторгових домів, які є найбільш наближеним до сільгосптоваровиробника елементом ринкової інфраструктури призвело до спрощення процедур і форм торгівлі сільськогосподарською продукцією та продуктами її переробки, часткового усунення монополізму ринку переробними підприємствами, що значно перешкоджало становленню еквівалентних відносин між суб'єктами агропродовольчого ринку. Проте, всіх назрілих проблем, які пов'язані з торгівлею сільськогосподарською продукцією так і не вдалося повністю усунути.

Нині в структурі товарообороту агроторгових домів найбільшою була частка зернових культур (близько 60 - 67%). Основними покупцями продукції у агроторгових домах були великі зернотрейдери, орієнтовані на експорт, яким не вигідно було співпрацювати безпосередньо із сільгосптоваровиробниками через наявність у тих дрібних партій сільськогосподарської продукції. В цій ситуації основними торговцями на біржовому ринку є не селяни, а комерційні структури, які впливають на формування біржових цін, диктуючи не завжди прийнятні умови для сільськогосподарських товаровиробників.

Стратегічним напрямом діяльності і розвитку агроторгових домів є вихід на зовнішні ринки збуту, оскільки конкурентоспроможними на них є великі експортні партії продукції.

Важливою умовою забезпечення ефективного функціонування агропродовольчого ринку є упорядкування і створення цивілізованих оптових продовольчих ринків. Саме вони повинні займати відповідне місце і бути дієвими в загальній системі ринкової інфраструктури. Соціально-економічна вигода від створення і функціонування цивілізованих оптових ринків відповідає інтересам усіх суб'єктів ринку, від держави до конкретного споживача. Зокрема, вони сприятимуть стабілізації агропродовольчого ринку, забезпеченню продовольчої безпеки держави, більш організованому просуванню продукції до споживачів, придбанню за прийнятними цінами і якістю продуктів харчування,

розвитку ринкової інфраструктури, створенню великої кількості нових робочих місць. Особливо важливо і те, що оптові продовольчі ринки створюють реальні можливості для фермерів і господарств населення продавати дрібні партії вирощеної продукції через оптовиків.

Взаємодоповнюючою складовою інфраструктури ринку є роздрібна ланка агропродовольчого ринку. Нині її значну частину становить неорганізований сектор. У малих містах і особливо в сільській місцевості матеріально-технічна база торгівлі дуже слабка. Товарооборот в місті перевищує товарооборот на селі більше, ніж в 5 разів, хоча чисельність міського населення перевищує сільське в 2 рази.

Дослідження підтверджують, що ринкові механізми взаємодії окремих ланок єдиного циклу “виробництво – реалізація - споживання” ще не достатньо ефективні. В країні потрібна структурна перебудова і функціональна переорієнтація торговельної сфери шляхом формування ефективного конкурентного середовища через створення об’єднань на кооперативних засадах, багатопрофільних, “ланцюгових” та вертикально інтегрованих торговельно-роздрібних фірм, розширення фірмової торгівлі сільськогосподарських підприємств.

Четвертою складовою досягнення конкурентоспроможного ринку агропродовольчої продукції є ефективна регіональна політика в аграрній сфері. Стратегічним напрямком регіональної політики може бути розвиток органічного агровиробництва. Ряд дослідників цієї актуальної проблеми вважають, що підвищенню якості продукції сільського господарства та харчових продуктів може сприяти розвиток органічного агровиробництва [2; 5;]. Тому формування і ефективне функціонування ринку конкурентоспроможної агропродовольчої продукції тісно пов’язане з розвитком органічного агровиробництва, яке є одним з найперспективніших методів господарювання на землі, що не завдає шкоди навколишньому природному середовищу.

Реагуючи на споживчий попит світового агропродовольчого ринку, останніми роками в багатьох країнах світу вже діє ринок збуту екологічно чистих продуктів харчування органічного походження, організовані й функціонують служби сертифікації та маркетингу. За даними Міжнародної Федерації органічного агрокультурного руху (IFOAM), науково-дослідного Інституту біоземлеробства (FiBL) і Фонду екології і землеробства (SOL) під органічним землеробством у середині 2000-х років в світі використовувалося понад 30 млн. га земель. Найбільші площі, зайняті під агровиробництвом, знаходяться в Австралії – 12,1 млн. га, Китаї – 3,4, Аргентині – 2,8 млн. га. Найбільша глобальна земельна площа під органічним агровиробництвом знаходиться в Австралії і Океанії – 39%, далі йде Європа – 21%, Латинська Америка – 20%, Азія – 13%, Північна Америка – 4% і Африка – 3% [7].

Для України досить перспективним є формування агропродовольчого ринку, який був би насичений конкурентоспроможною

екологічно чистою продукцією органічного походження, попит на яку стрімко зростає на ринку продовольства у багатьох країнах світу.

Висновки. Найважливішим пріоритетом сучасного етапу розвитку агропродовольчої сфери має стати підвищення її конкурентоспроможності, позаяк цього вимагають не лише впливи світових ринків, а й чинники глобалізації, зокрема, вступ України до СОТ та перспективи інтеграції з країнами ЄС. Посилення конкурентних позицій аграрної сфери можливе за рахунок ефективної регіональної політики в цій сфері, яка б забезпечила не тільки продовольчу безпеку держави і зростання її експортних можливостей, а й удосконалення структури експорту, вихід на нові ринки з конкурентоспроможною продукцією.

1. Гайдуцький А. Економічні механізми забезпечення інвестиційної конкурентоспроможності аграрного сектору економіки / А. Гайдуцький // *Економіка України*. – 2003. – № 2. – С. 69–73.
2. Бородачева Н.В. Органическое производство в Украине / Н.В. Бородачева // *Агрперспектива*. – 2004. – № 12. – С. 54-56
3. Лузан Ю.Я. Україна та Світова організація торгівлі / Ю.Я. Лузан // *Економіка АПК*. – 2002. – № 4. – С. 4-9.
4. Лука О.Ф. Міжнародна конкурентоспроможність сільськогосподарського виробництва в Україні / О.Ф. Лука // *Економіка АПК*. – 2004. – № 5. – С. 131–137.
5. Рудницька О.В. Формування попиту на органічну продовольчу продукцію в Україні: аналіз і перспективи / Рудницька О.В. // *Економіка АПК*. – 2005. – № 10. – С. 116-120.
6. Статистичний щорічник України за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Київ: Державний комітет статистики України, 2011. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM); 12 см. – Систем. вимоги: Windows 98/NT/2000/XP, Pentium - 266; 32 Mb RAM.
7. ЕкоКоннект – міжнародний центр органічного сільського господарства Центральної та Східної Європи – Режим доступу: <http://www.ekosconnect.org> – 05.05.2011.